

krizových jevů v kapitalistické společnosti“ (s. 16). Tento závěr je možno uplatnit na vnitřní i mezinárodní sféru.

Autoři dále upozorňují na specifické podmínky, jež mohou v daném dějinném okamžiku ovlivnit postoje sociálně demokratických stran. Je to hloubka krizových jevů v zemi, demokratické tradice, vliv komunistické strany, členství země v NATO, stupeň její závislosti na Spojených státech a její geostrategická poloha. Je třeba současně brát v úvahu, zda daná sociálně demokratická strana je ve vládě, nebo v opozici (s. 112–113).

Vymezení příčin změn v politice a ideologii sociální demokracie na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let je vedeno převážně v obecné rovině. To logicky vyplývá z faktu, že základní srovnání je podáno především mezi dvacátými lety a současností. Více by zde nesporně prospělo porovnání se stavem v období bezprostředně předcházejícím.

Jádrem knihy je téma spolupráce sociálních demokratů s komunisty, vymezení možnosti rozvíjení dialogu i překážek, jež mu stojí v cestě. V důsledku změn v objektivní situaci i posunů v sociálně demokratických koncepcích, jež jsou jejich odrazem, se objevila řada styčných ploch, blízkých či dokonce shodných názorů. To se v prvé řadě týká oblasti odzbrojení (srv. s. 78–81). Mezi sociálními demokraty začaly silit hlasy odmítající zastrašování a horečné zbavení a hlásící se ke konečnému cíli, jímž je všeobecné a úplné odzbrojení. Někteří sociální demokraté ukazovali na prvořadý význam jaderného odzbrojení a vyjadřovali se kladně k principu stejné bezpečnosti. V jejich koncepcích se objevily kritické výhrady vůči USA a NATO i kladná odezva na návrhy SSSR. I v řadě konkrétních požadavků bylo možno zaznamenat posun k realismu. Sociálně demokratické strany většinou uznaly svůj podíl odpovědnosti za zachování míru a vyjádřily ochotu ke spolupráci s komunisty. Ta se skutečně v některých zemích začala rozvíjet a došlo i k jistému prohloubení styků sociálně demokratického hnutí s komunistickými stranami socialistických zemí (s. 7–8).

V konkrétní politické praxi ovšem vznikají překážky pro společný postup. Objevuje se častá protikladnost stanovisek sociálních demokratů, jejich obojakost. Logicky plyne ze sociálně rozporného charakteru hnutí, který se v přístupu k odzbrojení projevuje ve formě koncepce „společné viny“, přisuzující odpovědnost za napětí v mezinárodních vztazích jak Spojeným státům, tak Sovětskému svazu. Tím je zastírán útočný charakter imperialismu a je, objektivně vzato, oslabováno mírové hnutí v kapitalistických zemích (s. 104).

Publikace ukazuje tedy nejen na podobné názory komunistů a sociálních demokratů, ale upozorňuje i na zcela protikladná ideologická východiska. Zřetelně se jeví například při analýze svobody, spravedlnosti, solidarity a humanismu v pojetí sociálních demokratů. Funkce těchto představ je v konečném důsledku sociálně regresivní. „K. Marx a B. Engels přeměnili socialismus z utopie ve vědu. Ale jak se zdá, sociální demokracie potřebuje utopii“, poznamenávají trefně autoři (s. 27). Analyzují důležitý ideový zdroj sociálreformistického „etického socialismu“ — novokantovství.

Závěrem nutno ocenit pružnost, s níž nakladatelství vydalo knihu s potřebným zaměřením. Publikace tvoří dílo přísně tematicky sevržené a stylově sjednocené, ale přesto přesvědčivě dokumentuje nutnost sjednocení mírových sil proti nebezpečí války. Jsme přesvědčeni, že přinese řadu podnětů k zamyšlení pro odborníky. Hlavním posláním knihy (mimoходом opatřené velmi vkusnou obálkou O. Rosy) je ovšem podnítit především u širší čtenářské obce zájem o danou problematiku, podat základní informaci. V tomto směru může být s úspěchem využita v politické praxi lektory a propagandisty.

Jiří Křestan

N. A. Lobanov a kol.: Proizvodstvennyje brigady v promyšlennych predpriyatiyach (Výrobní brigády v průmyslových podnicích)

Leningrad, Mašinostrojenie 1984, 140 s.

Pod redakcí N. A. Lobanova vydalo nakladatelství Mašinostrojenie v Leningradě v roce 1984 stejně nazvanou práci, kterou připravil kolektiv leningradských teoretiků a věnoval problematice stále aktuálnější — brigádním formám organizace a odměňování práce.

I když je faktem, že se i u nás začínají pohotově objevovat práce, které přinášejí

informace i metodické návody jak si počínat při zavádění těchto pokrokových forem řízení pracovních kolektivů, (1) přesto — anebo právě proto — vyvolává zájem naší teoretické fronty i praktiků každá seriální práce o těchto otázkách, odrážející zkušenosti našich bratrských socialistických zemí — na prvním místě zkušenosti společnosti nejrozvinutější, zkušenosti sovětské.

Autoři rozdělili práci do šesti kapitol. V první se zabývají *sociálně ekonomickými podmínkami a faktory rozvoje primárního kolektivu*. Ukazují na inspirující usnesení XXVI. sjezdu KSSS v tomto směru. Brigádní formy jsou podmíněny zvyšující se složitostí techniky, změnami v charakteru práce, zvýšením obecné i profesionální vzdělanosti pracovníků, orientací na intenzifikaci řízení a v neposlední řadě i nahromaděním již dostatečných praktických zkušeností s řízením lidí v pracovních kolektivech. V tisku se nejednou uvádí, že brigádní forma organizace práce není ničím novým, že je známa již velmi dávno. Autoři s takovým hodnocením nesouhlasí a ukazují, že nyní jde o brigády nového typu a vyšší kvality. To proto, že přejímají například smluvní záruku za splnění úkolů, a to i co do kvality, že podíl každé práce jednotlivce se vyjadřuje pomocí tzv. koeficientu pracovní účasti (KTU), že dochází k výměně míst pracovníků a přechodu na více profesí, že se vytváří výbor brigády (sovět) a volí její vedoucí, že se uzavírají smlouvy s inženýrsko-technickými pracovníky o spolupráci na úkolech atd.

Demokratičnost této formy dokazuje i to, že na zajištění spravedlivého stanovení koeficientu pracovní účasti dohlíží sovět brigády nebo i celá brigáda.

Brigádu charakterizují autoři jako zvláštní formu pracovního kolektivu (s. 12) s činností nejen výrobními, ale i sociálními. Charakterizuje ji dobrovolnost členství, volba vedoucího brigády, existence základních organizací (stranických, odborových, mládežnických), existence řídicího orgánu (sovět). Její práva jsou vymezena v 18. článku zákona o pracovních kolektivech. Nová sovětská ústava (článek 100) dává pracovním kolektivům dokonce právo navrhnout kandidáty na poslance. Není pochyby, že brigády představují nový významný stupeň v rozvoji kolektivismu. Autoři otevřeně upozorňují, že přesto jsou zde ještě některé otázky legislativně nedořešeny, že pokulháva ještě i teorie a praxe sociálního plánování (s. 15).

V druhé kapitole, nazvané *Organizace a řízení výrobních brigád*, se autoři zabývají typy brigád. Rozlišují specializované a komplexní brigády, ve specializovaných vykonává 97,2 % pracovníků jen jednu profesi, v komplexních je to pouze 50 % pracovníků. V druhém typu brigád plní pracující mnohem různorodější úkoly, je to dvojnásobně vysoký ukazatel účasti v racionalizačním hnutí, vyšší růst kvalifikace, platí zásada, že každá směna připravuje práci následující směně atd.

Autoři dále ukazují, že v průmyslu převládají brigády s počtem 10 lidí (80 %). Přirozeně zde má velký vliv specifika výroby, technologie atd. „Faktorem přeměňujícím pracovní skupinu v pracovní kolektiv“ — čteme na s. 35 — „je sociálně významná, společenský i osobní potřebám odpovídající společná činnost kolektivu.“

Velkou pozornost věnují autoři práci vedoucímu brigády, na němž téměř z 50 % závisí úspěchy či neúspěchy brigády. Proto je významné, aby to byl člověk s velkými zkušenostmi, s dostatečnou kvalifikací, schopný organizátor — to je podle autorů významnější činitel než kvalifikace. Jedním z jeho předních úkolů je vytváření pozitivního sociálního klimatu v brigádě. Je nezbytným předpokladem, aby chápal nejen zájmy „svých lidí“, ale celého podniku, oboru — společnosti. Jeho politické uvědomění je tedy předpokladem dobré práce. Členové brigády mají právo žádat jeho změnu, jestliže se neosvědčuje, vedení změnu potvrzuje (s. 37).

Výběr brigádýra se v praxi děje různým způsobem. Sociologové budou jistě zajímat, že na některých podnicích (např. Kalužský turbinový závod) se uplatňuje i metoda sociální ankety. Jeho práce pak by měla být spravedlivě ohodnocena — dosud je placen v průměru o 10–15 % výše než ostatní členové. Již dnes se však ukazuje, že ve větších brigádách (20–25 členů) není takové hodnocení dostatečnou motivací a neodpovídá úkolům. Ty jsou totiž velmi četné (např. zastoupit za nemocného), často nesnadné (konflikty v brigádě). Složitý je i vztah k mistrovi. Brigádýr má být jeho pomocníkem. Někdy se objevují názory, že funkce mistra je vlastně již překonaná. Autoři je označují za minimálně předčasné. Vždyť mistr musí zajišťovat dokumentaci v dílně, kde může být i několik brigád, zodpovídá za přísun nářadí, surovin, za dobrý stav techniky, bezpečnosti práce, konečnou i za vytváření podmínek soutěže mezi brigádami. Je ovšem faktem, že sociální role mistra se zřejmě bude postupně měnit. Mnohé také musí ověřit zkušenost. Ukazuje se například již

(1) Viz např. práci: M. Filka — J. Daněk: *Brigádní forma organizace práce v průmyslovém podniku*. Praha, Práce-Svoboda-Horizont 1984.

ny. že není vhodné, aby mistr byl členem sovětu brigády, kde je potom podržen brigádýrovi a vznikají složité vztahy.

Je logické, že v dalších kapitolách věnují autoři širokou pozornost problematice *brigádních forem odměňování, chozrasčotu* a jeho aplikaci na každého jednotlivého člena brigády. Velmi správně ovšem upozorňují, že zavedení těchto forem musí předcházet nezbytná důkladná příprava. Vždyť docílit správného uplatnění chozrasčotu je nemožné bez příslušných úprav plánování, účetnictví, normování, celého systému stimulování.

V této souvislosti má mimořádný význam problematika koeficientu pracovní účasti. Autoři uvádějí, že „dosud neexistuje jednotný přístup k jeho stanovení“ (s. 63). Je nutné vytvořit objektivní ukazatele, které by dostatečně spolehlivě vyjadřovali přínos každého jednotlivce ke splnění úkolu, a to nejen kvantitativně, ale i pokud jde o kvalitu. „V řadě případů vede špatná aplikace koeficientu pracovní účasti až k rozpadu nově se tvořících brigád“ (s. 84). Platí zásada, že minimální výdělek nesmí klesnout pod tarif. Kvalita je odměňována i prostřednictvím prémie: při nízké kvalitě klesají o 25–50 %, při třech opakovaných případech zmetků se nevyplácejí. Vazbu brigádních forem organizace práce na technický rozvoj ukazují autoři na těchto zajímavých údajích z Leningradu z roku 1983: v podnicích s komplexní mechanizací bylo 56,3 % pracujících zapojeno v brigádních formách, v ostatních podnicích jen 37 %.

Zajímavá je i informace, že ke sledování výsledků brigád byla zavedena celostátní statistická forma 2-T. Dosud dosažené výsledky umožňují již určité hodnocení efektivnosti brigádní formy organizace práce. (2) V Kirovském traktorovém závodě bylo podrobeno výzkumu 187 pracovníků pracujících individuálně a 231 pracovníků pracujících ve stejných podmínkách v brigádní formě. Výzkum ukázal, že v některých ukazatelích jsou zřetelně pozitivní výsledky, jiné však ukazují, že brigádní forma nemůže sama o sobě zajistit lepší výsledky vždy a v každých podmínkách. Tak například: Uspokojení z práce bylo v brigádách dvojnásobně vyšší, podíl pracovníků vykonávajících všechny operace byl v brigádách vyšší o 20 %. Naproti tomu jedinců, kteří výrazně překračovali normu, bylo mezi individuálními pracovníky o 22 % více a podíl racionalizátorů byl u obou forem týž. Autoři také zaznamenávají tendenci k růstu počtu členů brigád (20–25) a výrazné posilování kolektivity a vzájemné pomoci v brigádách. Uvádějí ovšem zcela otevřeně, že „zakládají-li brigády v masovém měřítku, avšak bez účasti technologie, plánování, normování, hodnocení práce, pak se setva mohou projevit přednosti této nové formy organizace“ (s. 123). Za jednu z významných podmínek potom označují prohloubení ekonomických znalostí pracujících a výchovnou práci, což je předpokladem pro vytváření klimatu uvědomělé účasti a chuti pracovat v nových podmínkách.

Práce leningradských autorů vyvolá nepochybně zájem našich sociologů, ekonomů i jiných společenskovědných teoretiků, jakož i řídících pracovníků v praxi. Lze říci, že právem.

Jaroslav Kohout

P. F. Velleman — D. C. Hoaglin: Applications, Basics, Computations of Exploratory Data Analysis (Aplikace, základy a výpočty explorační analýzy dat)

Boston, Duxbury Press 1981, 354 + XXI s.

Kniha je věnována J. W. Tukeymu, který explorační analýzu dat (ve statistické literatuře známou pod zkratkou EDA) vyvinul, prosadil do praxe a její základy také poprvé publikoval: (EDA, Addison Wesley, 1977, a spolu s F. Mostellerem: Data Analysis and Regression, Addison Wesley, 1977 — obě tyto knihy byly recenzovány v Sociologickém časopise a obě také byly dostupné v ruském překladu našim čtenářům). Vellemanova a Hoaglinova knížka znamená pokračování cesty nastoupené J. W. Tukeym. Po prvních letech užívání metody se řada postupů zjednodušila, zpřesnila, doplnila, EDA doznala přírozený vývoj. ABC of EDA (jak je titul zkracován) znamená především výběr nejužitečnějších a nejčastějších postupů, pedagogické zjednodušení výkladu a poskytnutí programů pro běžnou výpočetní praxi.

Explorační analýza, tak jak je chápána Tukeym, Vellemanem, Hoaglinem i dalšími, je soubor specifických metod založených na uspořádání statistické řadě číselných proměnných (spojité proměnné, četnosti, agregované údaje, odvozené statistiky).

(2) Tyto otázky v recenzované knize autorsky zpracoval i u nás dobře známý prof. G. N. Čerkasov, doktor věd.